

ВИВЧЕННЯ ФАХОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ НА ЗАНЯТТЯХ З УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ВЧИТЕЛІВ АСТРОНОМІЇ

Боть Людмила Петрівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови, Черкаський національний університет імені Богдана

Хмельницького

botyl@ukr.net

Красовська Олена Михайлівна

Кандидат філологічних наук, доцент, доцент кафедри методики навчання, стилістики та культури української мови.ю Черкаський національний університет імені Богдана

Хмельницького

krasovska_olena@ukr.net

У реаліях глобального світу досконале, ґрунтовне володіння державною мовою в професійному спілкуванні є невід'ємним атрибутом та обов'язком кожного сучасного фахівця. До ЗВО абітурієнти приходять зі знаннями загальних мовних норм, а, вивчаючи фахові дисципліни, студенти ознайомлюються не тільки з особливостями майбутньої спеціальності, але й з її мовленнєвим забезпеченням. Цьому сприяє слухання лекцій, підготовка до семінарських занять, опрацювання матеріалів підручників, посібників, статей із фахової періодики тощо. Усвідомлення науково-навчального тексту починається з оволодіння термінологічною лексикою, яка організовує мовну структуру фахового тексту, несе в собі інформаційне повідомлення, значною мірою впливає на формування бази висловлювання, сприяє усвідомленому засвоєнню спеціальних дисциплін.

Кожен фахівець незалежно від своєї спеціальності повинен бути ознайомлений з основними астрономічними термінами для формування усвідомленого бачення мегасвіту. Особливо це стосується студентів спеціальностей «Фізика та астрономія», «Середня освіта (фізика)», яким обов'язково потрібно чітко відрізнити астрономічні об'єкти один від одного, знати їхні назви та походженням, щоб не виникало в подальшому термінологічних непорозумінь та мовних аномативів.

У процесі вивчення курсу української мови варто зацентувувати увагу студентів на нормативному вживанні астрономічних понять. З цією метою пропонуємо звертати увагу на проблемні аспекти астрономічних терміносполук щодо норм сучасної української літературної мови.

Акцентуаційні норми. Важливими є правила постановки наголосу в словах (іноді неправильне наголошення у мовному потоці спричинює аналогія до російської мови). Більшість астрономічних термінів часто використовують запозичені спеціальні назви, утворені від власних імен або є здебільшого перекладами з грецьких, латинських та арабських мов, тому можливе порушення

в нормативному наголошуванні. Із метою усунення помилок студентам варто постійно рекомендувати працювати з орфографічним словником та словником іншомовних слів, де зазначено нормативні наголошування. Наприклад, *астрономія* (грец. *αστρον* — зірка і *νομος* — закон), *астрометрія* (грец. *ἄστρον* — зірка та *μετρέω* — вимірюю), *цефеїди* (від назви зірки *Цефей*), *сарос* (грец. *Saros*), *парсек* (лат. *Parsec*), *Пояс Койпера* (англ. *Kuiper belt*), *паралакс* (грец. *παράλλαξις* — зміна) тощо.

Лексичні норми. Робота з астрономічною термінологією дає можливість студентам переконатись, що грецька та латинська мови сприяли поповненню лексичного фонду української мови, адже вони були не лише джерелом прямих запозичень, а насамперед із класичних терміноелементів вчені утворювали назви нових наукових понять. Арабська мова також відіграла значну роль у формуванні астрономічної терміносистеми, оскільки вона пов'язана з міжнародними науковими термінами в галузі математики й астрономії.

Українські астрономічні назви здебільшого є перекладами з грецької або латинської мови. Поряд із ними для окремих сузір'їв в Україні використовують народні назви. Наприклад, *Велика Ведмедиця* (лат. *Ursa Major*) – *Великий Віз*, *Мала Ведмедиця* (лат. *Ursa Minor*) – *Малий Віз*, *Кассіопея* (лат. *Cassiopeia*) – *Борона чи Пасіка*, *Дельфін* (лат. *Delphinus*) – *Криниця*, *Орел* (лат. *Aquila*) – *Дівчина з відрами*, *Телець* – *Бик-Телець* тощо. Планети нашої Сонячної системи названі на честь римських богів, імена яких мають латинське походження, але, оскільки Венера спостерігається ввечері після заходу сонця або вранці перед світанком, українці її називали «*Зоря вечірня*» або «*ранкова Зоря*». Студентам варто пояснювати, що на сучасному етапі українська астрономічна термінологія як частина загальноукраїнської терміносистеми має значну кількість іншомовних запозичень, але, разом із тим, є власне українські терміни на позначення певних астрономічних об'єктів та явищ.

Морфологічні норми. Серед цих норм чи не найбільші труднощі викликають закінчення іменників другої відміни однини чоловічого роду в родовому відмінку. Астрономічна термінологія тут не виняток. На заняттях звертаємо особливу увагу на цей аспект і повторюємо граматичні норми протягом усього курсу. Ілюстративним матеріалом тут можуть бути назви: *Ерідан* (лат. *Eridanus*, сузір'я південної півкулі неба), *Альтаір* (араб. «орел, що летить», найяскравіша зірка в сузір'ї Орла), *Пегас* (лат. *Pegasus*, сузір'я північної півкулі неба), *Чумацький Шлях* (найпоширеніша назва нашої галактики), *Меркурій* (найближча до Сонця велика планета Сонячної системи яку названо на честь римського бога) тощо або астрономічні поняття: *азимут*, *астероїд*, *гравітаційний колапс*, *квazar*, *метеорит*, *небесний екватор*, *сонячний вітер*, *спектральний аналіз*, *фізичний вакуум*.

Особливої уваги заслуговують правила відмінювання числівників та їх сполучення з іменниками, оскільки знання цих правил і вміння ними

користуватися мають велику вагу для студентів, тому що точні науки оперують числами постійно.

Наведемо речення, які запропоновано студентам для правильного прочитання числівників: 1) *На сьогодні відомо близько 150 астроблем, вік яких від 600 тис. до 700 млн. років.* 2) *Пегас - одне з найбільших за площею сузір'їв, містить близько 1170 зірок видимих неозброєним оком.* 3) *Галактика Вир – галактика у сузір'ї Гончі Пси, яка розташована на відстані 37 мільйонів світлових років від Землі. Галактика була виявлена Шарлем Мессьє 13 жовтня 1773 року.* 4) *Галактика Сомбреро – галактика у сузір'ї Діва знаходиться на відстані 28 мільйонів світлових років від Землі.* 5) *Аргумент перигелію вимірюють у площині орбіти об'єкта в бік його руху, може набувати значення від 0 до 360 °.*

Орфографічні норми. Вдосконалюючи навички орфографічних норм, варто нагадувати студентам, що переважна більшість астрономічних назв – це запозичені конструкції, тому й написання підпорядковуємо правилам слів іншомовного походження (*Кассіопея, Капелла, Магелланові Хмари, Альтаїр, Альдебаран, Бетельгейзе, Проціон, Сіріус, Ерідан, Оріон* тощо). Також доречно звертати увагу студентів на правопис складних власних назв (*Гончі Пси, Південний Трикутник, Райський Птах, Волосся Вероніки, Велика Ведмедця, астеризм Котячі Очі, Велика і Мала Магелланові Хмари, Галактика Вир, Галактика Сомбреро, Молочний Шлях, Українська астрономічна асоціація, «Астрон-1», космічний корабель «Спейс Шатл»* тощо).

Під час опрацювання граматичних, пунктуаційних, стилістичних норм доцільно на кожному практичному занятті виконувати вправи на переклад наукових текстів відповідно до професійного напрямку підготовки студентської аудиторії, а саме текстів з астрономічними термінами. До того ж вправи на переклад допомагають одночасно виявляти й аналізувати різні мовні явища, що також поліпшує мовну культуру студентів загалом.

Запропоновані завдання повністю не охоплюють використання астрономічної термінології на заняттях з української мови за професійним спрямуванням, це лише деякі особливості використання галузевих понять, але вдале поєднання різних видів вправ сприятимуть глибшому розумінню професійних понять, майстерному володінню термінологічною лексикою й вдосконаленню культури спілкування майбутніх вчителів астрономії.

Список використаних джерел

1. Астрономічний енциклопедичний словник / за заг. ред. І. А. Климишина та А. О. Корсунь. Львів : Голов. астроном. обсерваторія НАН України : Львів. нац. ун-т ім. Івана Франка, 2003. 548 с. : іл.